

УДК 374: 069. 015 /.016

М.І. Агаркова

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПОНАТІВ ШКІЛЬНОГО МУЗЕЮ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ ТА ПОЗАУРОЧНІЙ РОБОТІ

Розглядаються науково-методичні засади музейної та краєзнавчої роботи в освітніх закладах, особливості використання зібрань шкільних музеїв в навчально-виховній роботі та здійснюється аналіз сучасних проблем розвитку музейної педагогіки в Україні на прикладі діяльності шкільних музеїв Будьоннівського району м. Донецька.

Ключові слова: музейна педагогіка, шкільний музей, військово-патріотичний напрям виховання, екскурсії, тематичні експозиції.

Рассматриваются научно-методические основания музейной и краеведческой работы в образовательных учреждениях, особенности использования собраний школьных музеев в учебно-воспитательной работе и совершается анализ современных проблем развития музейной педагогики в Украине на примере деятельности школьных музеев Буденовского района г. Донецка.

Ключевые слова: музейная педагогика, школьный музей, военно-патриотическое направление воспитания, экскурсии, тематические экспозиции.

Look through the scientifically-methodical basis of museum's and local history work in educational institutions, particularities of the use collections of school museums in educational work and the analysis of the modern problems of the development museum pedagogic in Ukraine on an example of activity school's museums of Budenovsky district of Doneck.

Key words: *museum pedagogic, school museum, military-patriotic direction of the education, excursions, thematic exposures.*

З метою залучення молоді до пошукової, науково-дослідницької роботи, вивчення і збереження історичної спадщини українського народу та сприяння вихованню патріотизму, любові до України у навчальних закладах всіх рівнів і форм власності працюють музеї та музейні кімнати військово-патріотичного напрямку, в яких регулярно відбуваються екскурсії, проходять уроки із залученням музейних експонатів, відбувається пошукова робота учнів, працюють відповідні гуртки, відбуваються зустрічі з ветеранами Вітчизняної війни, приурочені найважливішим датам. Але, враховуючи те, що молодь віддає перевагу сучасним джерелам інформації (Інтернет, мультимедійні видання, віртуальні виставки), шкільні музеї повинні модернізувати форми залучення учнів. Шукаючи своє місце у сучасному соціокультурному середовищі, вони повинні стати центрами як формального, так і неформального спілкування дітей та студентської молоді. Яким чином спланувати роботу на базі музеїв, яка б заохочувала учнів до спілкування й досліджень, як скоординувати діяльність освітнього закладу й музею – нажалі це перелік далеко не всіх проблем які стоять сьогодні перед вітчизняною музейною педагогікою. Отже, безперечно доцільним є порушення питання стану, проблем і перспектив розвитку регіональних шкільних музеїв.

Аналіз актуальних досліджень свідчить про те, що теоретичне обґрунтування використання фондів шкільного музею в процесі вивчення історії було закладено ще радянськими методистами у 50-60-ті роки ХХ ст. Якщо проаналізувати публікації зі шкільного музеєзнавства сучасних педагогів, ми майже не зустрічаємо джерел використання основних і допоміжних фондів шкільних музеїв на уроках історії. Спробу дослідити форми і методи вивчення краєзнавчих об'єктів зорієнтовані на поглиблене їх вивчення учнями, зробили дослідники Я. Треф'як, О. Пометун, В. Шевченко та ін.

Мета статті довести доречність інноваційного оновлення регіональних шкільних музеїв задля активізації пізнавальних інтересів учнів та поглиблення національно-патріотичного виховання молоді.

Основний матеріал. У практиці радянської школи склалися наступні види навчальної діяльності з використанням експонатів шкільного музею: навчальна екскурсія в музеї, урок-екскурсія в музеї, використання музейних експонатів учнями як навчальних посібників на уроці, демонстрація музейних предметів під час бесіди учителя, підготовка доповідей і повідомлень учнями для уроків за завданням учителя на основі їх самостійної роботи в музеї, за-

няття шкільних факультативів, гуртків, спілок, проведення навчально-практичних конференцій [10, с. 6]. Треба відмітити, що названі види діяльності використовуються і в сучасній школі. У радянській методичній літературі зустрічається цілий ряд публікацій, щодо використання екскурсій як основної форми діяльності в шкільному музеї. Проте радянські методисти більше приділяли увагу виховному потенціалу шкільних музеїв. Вони вважали, що основне їхнє завдання – викликати інтерес до теми, збагатити навчальний матеріал наочністю [5, с. 44]. Відомий український методист М.М. Лисенко стверджував, що учні більш ґрунтовно і свідомо засвоюватимуть історичний матеріал тоді, коли вони безпосередньо його споглядають [6, с. 19]. У 80-х роках ХХ ст. в діяльності шкільних музеїв почала домінувати навчальна функція. «Шкільний музей – це тип навчального музею» – стверджував М.С. Борисов [3, с. 27]. Якщо проаналізувати публікації зі шкільного музеєзнавства сучасних педагогів, бачимо наступне: з 1991 року ми майже не зустрічаємо джерел використання основних і допоміжних фондів шкільних музеїв на уроках історії. Спробу дослідити форми і методи вивчення краєзнавчих об'єктів зорієнтовані на поглиблене їх вивчення учнями, зробив Я. Треф'як у публікації «Методика краєзнавчої роботи в школі». Автор вважав, що однією з визначальних форм організації краєзнавчої роботи є екскурсії до музею, лабораторні роботи з документами, архівними матеріалами, навчально-практичні роботи з експонатами [10, с. 33]. Науковці О. Пометун і Г. Фрейман у праці «Методика навчання історії в школі» орієнтують на досвід європейських педагогів у питанні використання музейних експонатів на уроках історії. Автори пропонують під час роботи в музеї використовувати так звані «робочі аркуші» із серіями завдань для дослідження одного чи декількох експонатів [8, с. 171]. Елементи роботи з експонатами шкільного музею описав К.О. Баханов в праці «Лабораторно-практичні роти у викладанні історії України». Тут він розкриває методику роботи з речовими джерелами в умовах використання практично-лабораторного методу навчання історії [1, с. 33].

На сьогодні в Україні діє більше трьох тисяч музеїв, створених при закладах освіти [4, с. 9]. В Будьоннівському районі м. Донецька таких 10, 6 з яких (у навчальних закладах № 142, 121, 132, 136, 118, 147 – військово-патріотичного напрямку).

Завдання перебудови системи освіти, що поступово реалізується в Україні, вимагає творчого оновлення всіх її ланок, зокрема музейної

справи. Сучасний музей навчального закладу повинен стати одним із ефективних засобів навчання, розвитку, виховання молоді у процесі вивчення історії та культурної спадщини України, загальнолюдських цінностей, їх збереження, використання, примноження. Досягненню цієї мети сприятиме розробка і впровадження науково-методичних засад музейної педагогіки, краєзнавства, що ґрунтуються на перевіреному практикою історичному та сучасному досвіді музеїв загальноосвітніх шкіл. Одним із завдань педагогічного колективу школи, в якій є музей, – якомога ефективніше використовувати його зібрання в навчально-виховній роботі з учнями [11, с. 4].

Шкільні музеї є різновидом навчальних, створюються й функціонують у загальноосвітніх школах і позашкільних установах з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу, розвитку пізнавальної та творчої активності учнів, формування в них навичок ціннісноорієнтованого ставлення до історико-культурної спадщини, прилучення до неї. Специфіка шкільного музею полягає в тому, що характер і зміст його діяльності визначається педагогічною доцільністю, можливістю комплектувати його згідно з вибраною концепцією та профілем [8, с. 4]. Так, музей бойової слави у ЗНЗ № 142 «Донецчани в боротьбі за Батьківщину» містить наступні експозиції: «Твої захисники, Донбас», «Бойовий шлях 295 дивізії», «Славні доньки вітчизни», «Герої Радянського союзу – наші земляки». «Україна у вогні». Рада музею за допомоги учнів збирає матеріали для книги «Пам'ять». Завдяки музейній роботі у ЗНЗ № 142 учні регулярно беруть участь в обласній Вахті пам'яті «Ніхто не забутий, нічого не забуто».

В ЗНЗ № 121 музей бойової слави включає 3 розділи: «Участь земляків у ВВВ», «Воїни-афганці», «Історія школи». В музеї регулярно відбуваються екскурсії, навчальні заняття, масові заходи, що свідчить про постійне використання матеріалів музею в роботі педагогів школи. Гурток «Пошук», що діє при музеї регулярно проводить зустрічі з воїнами-афганцями та ветеранами Великої Вітчизняної війни. Зараз триває пошукова робота щодо воїнів-інтернаціоналістів, що проживають в мікрорайоні школи.

Музей бойової та трудової слави «Пошук» ЗНЗ № 132 включає 8 експозиційних розділів, але тематиці музею відповідають лише 4 (1-а Гвардійська і 18-а армія), «Н.В. Попова – Герой Радянського Союзу – випускниця ЗОШ № 132», «Партизанський загону Авдєєво-Донського», «Ними пишається країна». Щороку у музеї проводиться тематична екскурсія «Згадаємо усіх поіменно! Н.В. Попова – її життя – подвиг». При музеї працює група «Пошук», яка проводить роботу щодо пошуку джерел, які документують життя Мушкетівського підпілля.

Експозиція музею бойової слави 87-ої Стрелкової дивізії ЗНЗ № 147 складається з 4 розділів: «Вони визволяли Донбас «Пам'яті за-

гиблих будьте достойні!», «Учасники партизанського загону «За Батьківщину!», «Воїни-інтернаціоналісти», «Пам'яті ратних справ 87 стр. Дивізії». У роботі музею значна увага приділяється вивченню і пропаганді історії рідного краю. В музеї працює учнівська рада у складі 10 осіб та опікунська рада, до складу якої входять ветерани Великої Вітчизняної війни Овсянніков Ю.М. і Панкратов М.Ф., які допомагають провести зустрічі з партизанами Донбасу, що проживають у районі. Щотижнево відбуваються заняття гуртка «Музейна справа», головне завдання якого – не лише збереження наявної музейної спадщини, але й її примноження шляхом проведення пошукової роботи учнями школи.

Музейна кімната бойової та трудової слави ЗНЗ № 118 включає 8 розділів: «Твої освободителі, Донбас!», «Мы наследники пламенной славы отцов», «13-я Армия в годы гражданской и Великой Отечественной войны», «Буденновско-Авдотыинское подполье», «Авдеев – Донской организатор подпольной и партизанской деятельности в 1941-1944 гг.», «Шагнувший в бессмертие» (о погибших в Афганистане учениках школы), «Воин-интернационалист Юрий Гайдаш», «Разведчик Павел Коладин».

Експозиція музейного куточку ЗНЗ № 136 включає 2 розділи військово-патріотичного спрямування «Україна у війні», «Наші ветерани», а також значну кількість музейних матеріалів в альбомах, вчасності інформацію про діяльність підпільної молодіжної організації «Набат». У школі проходять регулярні зустрічі з ветеранами, вчасності з Козорізом В.О., який проявляє зацікавленість роботою музейного куточку школи. В даний момент триває пошукова робота щодо воїнів-інтернаціоналістів та оформлення відповідної експозиції. Інноваційне оновлення шкільного музею відбувається завдяки накопиченню медіа-теки – розробок уроків та позакласних заходів із застосуванням музейних експонатів та інтерактивних технологій (так званих уроків-презентацій у мультимедійному кабінеті). Відповідна практика доводить підвищення зацікавленості учнів краєзнавчою роботою та активним залученням їх до музейних гуртків.

Шкільні музеї мають деякі специфічні риси діяльності, оскільки мета їх створення й завдання їхньої діяльності завжди педагогічні. На різних історичних етапах педагогічні завдання реалізовувались специфічними музейними засобами, що відповідали характеру школи, основним напрямкам панівної дидактичної системи. У XIX ст. — це широке впровадження в навчальний процес принципу наочності (ілюстративна школа); на початку XX ст. — методи «школи дії», «трудої школи»; у перші роки радянської влади — краєзнавство, останнім часом — розвиток творчої та громадської активності молоді. На початку шкільні музеї розвивалися як засіб підвищення ефективності навчання, у 1920-х роках — як засіб розвитку, з

1960-х років – як виховні заклади. Цьому відповідав і характер колекцій шкільних музеїв. Таким чином, правомірність існування й ефективність діяльності шкільного музею визначаються, по-перше, ступенем залучення в його діяльність учнів, а, по-друге, використанням його матеріалів у навчально-виховному процесі, причому не тільки учителями-ентузіастами, а й усім педагогічним колективом [8, с. 6].

Отже, виховна, навчальна робота шкільних музеїв спрямована на формування гармонійної, соціально активної особистості, на її моральне, естетичне виховання, поглиблення інформованості, освіченості.

Висновки. Критичний аналіз сучасного музейного будівництва та краєзнавчого руху в системі освіти дає підстави зробити висновок, що тут існує чимало проблем, обумовлених скрутними обставинами часу, нігілістичним ставленням до пам'яток історії, різноманітних проявів справжньої народної культури, залишками формалізму в навчально-виховній роботі, часом відсутністю чіткого уявлення про національну школу. З іншого боку, маємо широку мережу музеїв навчальних закладів, певний позитивний досвід їх використання у навчанні та вихованні, значний інтерес народу до власної історії, потяг до культури, піднесення громадської та творчої активності. Тому нагальним завданням нашого часу є не лише усунення існуючих недоліків, але й з'ясування позитивних тенденцій, перспективних напрямків подальшого розвитку музеїв навчальних закладів, оновлення змісту роботи, впровадження в практику науково обґрунтованих форм, методів навчаль-

но-виховної діяльності з використанням фондів шкільних музеїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баханов К.О. Лабораторно-практичні роботи у викладанні історії України / Баханов К.О. – К., 1996.
2. Беякова Л.М. Уроки в музеє / Беякова Л.М. // Школьные технологии. – 2006. – №5. – С. 137-139.
3. Борисов Н.С. Методика историко-краеведческой работы в школе / Борисов Н.С. – М., 1982.
4. Гайда Л. Юні музеєзнавці. Навчальна програма гуртка / Гайда Л. // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2007. – №40. – С.1-3.
5. Кудрина Т.А. Музей и школа / Кудрина Т.А. – М., 1985.
6. Лисенко М.М. Методика використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії СРСР / Лисенко М.М. – К., 1961.
7. Мельник Л.Г. Методика викладання історії в середній школі / Мельник Л.Г. – К., 1974.
8. Пометун О. Методика викладання історії в школі / Пометун О. Фрейман –К., 2006.
9. Соломонова Т. Шкільні музеї в Україні: тенденції і проблеми розвитку/ Соломонова Т. // Історія України. – 2007. – №45. – С. 4-6.
10. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в школі / Треф'як Я. // Історія в школах України. – 2002. – №1. – С. 33-37.
11. Шевченко В.В. Музеєзнавство / Шевченко В.В., Ломачинська І.М. – К., 2007.